

Kultura u vanjskoj politici Evropske Unije

Edin Veladžić

Ministarstvo civilnih poslova - Vijeće ministara Bosne i
Hercegovine

Sažetak

Očigledno je da kultura postaje sve značajniji faktor i u vanjskoj politici Unije. Naznake o toj novoj dimenziji kulture u vanjskim odnosima EU možemo vidjeti i kod uspostave programa Kreativna Evropa gdje je jasno naglašeno da se referira na ciljeve zacrtane u Ugovoru o funkcioniranju EU i Evropskoj agendi za kulturu. Tu dimenziju prepoznajemo i u evropskoj politici susjedstva. Unija putem politike susjedstva saraduje s južnim i istočnim partnerima kako bi ostvarila najbliže moguće političko povezivanje i najveći stupanj ekonomske integracije. U institucijama Unije prepoznat je potencijal i potreba za vođenjem agilnije kulturne diplomatije. Kultura je, temeljem Agende za kulturu, postala jedna od ključnih komponenti vanjskih odnosa. Dobro osmišljena kulturna diplomatija je kamen temeljac za izgradnju povjerenja i dugotrajnih dobrih odnosa sa građanima u trećim zemljama. Zbog toga kreatori EU kulturnih politika u posljednje vrijeme zagovaraju da kultura bude suštinski i horizontalno integriran element širokog spektra vanjskih politika Unije, od trgovinskih odnosa do politika proširenja i politika prema susjedstvu. Kultura može biti i instrument koji pomaže da podstakne demokratizaciju, slobodu izražavanja, inkluziju, razvoj, obrazovanje, pomirenje i još mnogo toga. Sve navedeno potvrđuje da segment kulture postaje sve zastupljeniji u

EU politikama. Njen ogroman potencijal je prepoznat i zato je sve češće pronalazimo i u drugim sektorskim politikama.

Ključne riječi: Evropska unija, vanjska politika, kultura, kulturna politika, diplomatija.

Pored očiglednih činjenica da je oblast kulture dobila na važnosti u politikama Evropske unije (EU) koje se odnose na njen unutrašnji prostor, postaje sve više vidljivo da kultura postaje bitan faktor i u vanjskoj politici Unije. Naznake o toj novoj dimenziji kulture u vanjskim odnosima EU možemo vidjeti i kod uspostave programa Kreativna Evropa gdje je jasno naglašeno da se referira na ciljeve zacrtane u Ugovoru o funkcioniranju EU (2009) i Evropskoj agendi za kulturu (2007). Programom se nastoji predstaviti složeni evropski koncept kulture, a taj koncept ilustriran je u jednostavnom motu „jedinstvo u različitostima“. Unutar institucija Unije došlo je do sazrijevanja stava da kultura predstavlja vitalni razvojni resurs, vitalni dio kolektivnog evropskog identiteta i da kultura može značajno pomoći u dostizanju zajedničkih vrijednosti kao što su poštivanje ljudskih prava, raznolikosti, jednakost, socijalne kohezije i općeg društvenog i ekonomskog prosperiteta.

Kultura postaje sve zastupljeniji faktor i u evropskoj politici susjedstva. Teoretičarka kulturnih politika iz Hrvatske Nina Obuljen smatra da se EU politika proširenja ne može svoditi na jednu konkretnu, specifičnu i artikuliranu politiku niti na kombinaciju postojećih politika.¹ Ona je definira kao višeslojnu politiku s najmanje dvije dimenzije. Prva je makro dimenzija kojom se nastoje determinirati opći ciljevi i parametri različitih politika. Druga dimenzija se sastoji od determiniranja specifičnih detalja i sadržaja makro politika. Te konkretne političke mjere i instrumenti koji služe za postizanje ciljeva makro politike neki teoretičari nazivaju još i „mesa politike“ koje definiraju sadržaj makro politike i omogućavanje praćenja rezultata njihove primjene.²

¹ Obuljen Nina, (2005) „Why we need European cultural policies: The impact of EU enlargement on cultural policies in transition countries“, European cultural foundation, Amsterdam.

² Sedelmeier U., Wallace H., (2000) *Eastern enlargement*, in Wallace H., Wallace W.,

Evropska unija putem politike susjedstva saraduje s južnim i istočnim partnerima kako bi ostvarila najbliže moguće političko povezivanje i najveći stupanj ekonomske integracije. Uglavnom se tu radi o bilateralnim politikama između Unije i partnerske zemlje, ali dopunjavaju je regionalne i multilateralne inicijative za saradnju kao što su Istočno partnerstvo i Euro-mediteransko partnerstvo. Inicijativa Istočno partnerstvo predstavlja zasebnu dimenziju evropske politike susjedstva.³ Pokrenuta je 2009. godine radi jačanja međusobne saradnje država članica, kao i saradnje sa zemljama Evropske unije. Kultura je prepoznata kao važan faktor za razvoj i stabilnost u regiji te je Evropska komisija otvorila i posebne fondove s ciljem integriranja kulture u razvojne strategije i podrške jačem angažmanu na produbljivanju interkulturalnog dijaloga.

Slična inicijativa je Euro-mediteransko partnerstvo ustanovljeno 2008. godine.⁴ Njen primarni zadatak je stvaranje sveobuhvatne politike za sredozemni region s ciljem uspostavljanja područja mira, stabilnosti i prosperiteta.⁵ Tri su osnovne dimenzije saradnje:

- politička i sigurnosna – ima za cilj uspostavljanje jedinstvene zone mira i stabilnosti kroz jačanje političkog i sigurnosnog dijaloga;
- privredna i finansijska – podrazumijeva podsticanje općeg napretka kroz jačanje političkog i finansijskog partnerstva i postepeno stvaranje zone slobodne trgovine s ciljem tješnje integracije s ekonomskim sistemom Unije;
- društvena i kulturna – ima za cilj uspostavljanje jačih veza među

(eds), (2000). *Policy-making in the European Union*, London: Zed Books. Citirano prema: Obuljen, N., 2005.

³ Program Istočno partnerstvo obuhvata šest istočnoevropskih i južnokavkaskih zemalja: Armenija, Azerbejdžan, Bjelorusija, Gruzija, Moldavija i Ukrajina. Više vidjeti na: <http://www.consilium.europa.eu/hr/policies/eastern-partnership/> (pristupljeno: 20. 01. 2016.)

⁴ Euro-mediteransko partnerstvo predstavlja nastavak Barselona procesa iz 1995. godine i trenutno broji 28 EU članica, s jedne, i 14 mediteranskih država Albanija, Alžir, Egipat, Izrael, Jordan, Liban, Mauritanija, Maroko, Palestina, Tunis, Turska, Crna Gora, Bosna i Hercegovina i Monako s druge strane.

⁵ Euro-mediteransko partnerstvo, Bruxelles, EURO-MED 1/08, Zajednička deklaracija Pariškog samita za Mediteran, Pariz, 13. 07. 2008.

narodima u regionu kroz razvijanje partnerstva na socijalnom, kulturnom i društvenom planu, a time i unapređenje zajedničkog razumijevanja i saradnje između civilnih društava.

Sve navedeno potvrđuje da je u institucijama Unije prepoznat potencijal i potreba za vođenjem agilnije kulturne diplomatije za promociju evropske kulture u svoj njenoj širini i raznolikosti, za afirmiranje evropskih vrijednosti te akademsku i umjetničku razmjenu. Temeljem Agende za kulturu (2007), kultura je postala jedna od ključnih komponenti vanjskih odnosa. Za Komisiju i države članice kultura u vanjskim odnosima predstavlja jedan od tri strateška cilja. Druga dva cilja odnose se na kulturnu raznolikost i međukulturni dijalog i kulturu kao katalizator kreativnosti. Radi efikasnije provedbe te nove EU strategije, Evropska komisija u posljednjih nekoliko godina provodi redovne konsultacije s kreatorima politika, predstavnicima kulturnih organizacija, umjetnicima i predstavnicima akademske zajednice iz evropskih i neevropskih zemalja kako bi ojačali ulogu kulture u vanjskim odnosima Unije, ali i u odnosima zemalja unutar EU prostora. Komisija koristi metod direktnih konsultacija kako bi istražila modalitete najbolje podrške umjetnicima, radnicima i firmama u kulturnom i kreativnom sektoru u procesu izlaska na nova tržišta. To se posebno odnosi na Kinu i Brazil. Ukazuje se potreba jačanja saradnje između kulturnih institucija i civilnog sektora i uspostavljanje novih partnerstava među gradovima radi stvaranja evropskih „*kreativnih čvorišta*“ u tim zemljama. Takva saradnja trebala bi ojačati kapacitete direktnog učešća kulturnog sektora u debatama o pojedinim politikama na evropskom nivou, osigurati redovnu razmjenu mišljenja, savjetovanja, informiranje javnosti o razvoju evropskih kulturnih politika i podsticati različite komponente kulturnog sektora na aktivnosti koje uključuju viši nivo saradnje.

Mnoga iskustva iz prošlosti, posebno velikih sila, ukazuju na ogromne mogućnosti kulturne diplomatije. Sve je veći broj zagovornika među donosiocima odluka unutar EU institucija da se kulturi kao „*soft power*“ posveti posebna pažnja u odnosima Unije s ostatkom svijeta. Razvoj aktivnije i dinamičnije uloge kulturne politike na međunarodnoj sceni nameće se kao važan prioritet, posebno ako se Unija želi nametnuti kao bitan faktor na globalnoj sceni. Nakon 11. septembra 2001. godine svjedočimo pojačanom interesu za javnu i kulturnu diplomatiju u

svijetu, posebno na Zapadu. U diplomatijama velikih sila sve je izražena spoznaja da pozitivan imidž jedne zemlje u svijetu jako utječe na sposobnost ubjeđivanja i stvaranja međudržavnog povjerenja. Čak bi se moglo reći da je pozitivan imidž nerijetko jedno od najjačih oružja.

Kulturna diplomatija omogućava povećanje razumijevanja, a tokom napetosti i sukoba, može biti vrlo efikasno, a ponekad jedino sredstvo za uspostavu komunikacije između dvije strane. Također, može odigrati važnu ulogu u podsticanju razvoja demokratije. U tom smislu vrlo je znakovita izjava afganistanskog ministra obrazovanja koji je jednom prilikom poručio „Ako zaista želite da podstakne demokratiju i borbu protiv terorizma, pošaljite nam 25.000 nastavnika engleskog jezika“.⁶ Ovakav poziv iz afganistanske perspektive čini se sasvim razumljiv, pogotovo ako se ima u vidu da je to danas jezik nauke i tehnologije, prozor u svijet, univerzalni ključ za razumijevanje drugih kultura. Milton C. Cummings je kulturnu diplomatiju definirao kao „korištenje kreativnog izražavanja i razmjene ideja, informacija i ljudi da se poveća međusobno razumijevanje“.⁷ S druge strane postoje teoretičari koji argumentirano tvrde da je kulturna diplomatija, kao „soft power“ SAD-a, odigrala vrlo važnu ulogu u podrivanju Sovjetskog Saveza i doprinijela njegovom raspadu.⁸

Mnogi svjetski politički lideri svjedočili su snažnom uticaju kreativnog izražavanja, pogotovo u okolnostima totalitarizma. Za Vaclava Havela muzika je bila „neprijatelj totalitarizma“ i on je jednom prilikom objasnio na koji način je slušanje *jazza* održavalo nadu slobode u vrijeme najmračnije represije u komunističkoj Čehoslovačkoj. To je bio način izražavanja želje da žele biti dio Zapada, ali bez napuštanja svoje zemlje. Tako je *jazz*, kao instrument američke kulturne diplomatije, dao doprinos preobražaju odnosa između SAD i SSSR-a, i preoblikovanju slike demokratije u svijetu, posebno za one narode koji su živjeli u komunističkim sistemima. Kasnija istraživanja su pokazala da je uticaj ove muzike bio daleko veći nego što se prvobitno mislilo. *Jazz* muzika

⁶ Afghan Minister of Education, Symposium on Rebuilding Iraq, Georgetown University, July 24, 2003.

⁷ Cummings C. Milton, (2003), Cultural Diplomacy and the United States Government: a Survey. Center for Arts and Culture, p. 1.

⁸ Laqueur Walter, (1994) “Save Public Diplomacy”, Foreign Affairs, September / October, vol. 73, No. 5, p. 20.

uspješno je otvorila vrata ka boljem razumijevanju „američke kulture“, nudeći jedinstven način povezivanja ljudi, nadilazeći sve političke i jezičke barijere. Nesumnjivo da možemo zaključiti da je *jazz* diplomacija odigrala ključnu ulogu u promociji pozitivnog imidža Amerike u inozemstvu za vrijeme Hladnog rata.⁹ Slične tvrdnje imamo i za *rock and roll*, da je bio presudan element u procesu slabljenja okova totalitarnih komunističkih društava i njihova približavanja svijetu slobode. U ovom kontekstu svakako vrijedi spomenuti i novosadski muzički festival *EXIT* koji je izrastao u jedan od najvećih u Evropi. Nastao je 2000. godine s čisto političkom pozadinom, predstavljajući još jedan oblik protesta protiv tadašnjeg srbijanskog režima koji će biti srušen te iste godine u oktobru. Festival je poslužio za mobilizaciju mladih i njihovo ohrabrivanje da se aktivno uključe u političke procese. To je danas jedini muzički festival koji je nastao kao posljedica društvenog aktivizma mladih.¹⁰ Da prostor kulture može biti od interesa i za obavještajne agencije potvrđuju i objavljeni dokumenti Američke obavještajne agencije (CIA), iz kojih se vidi da je direktno finansirala neke kulturne aktivnosti.¹¹

Radi razumijevanja dodatne vrijednost kulturne razmjene u strategiji vanjskih odnosa Evropske unije vrijedi napomenuti da vrlo često ljudi jedni druge najbolje spoznaju kroz kulturu, bilo da je riječ o jeziku, umjetnosti, kulturi ishrane, zabave ili jednostavno o načinu promišljanja i odnosu prema životu. U tom kontekstu kulturne razmjene imaju suštinski značaj za rušenje uspostavljenih barijera. To je glavna magistrala povezivanja naroda i ljudi, njihovog približavanja i razumijevanja, kako unutar Unije tako i šire.

U prošlosti je mnogo puta potvrđeno da kulturna razmjena između pojedinih nacija značajno utječe na promjenu percepcija. S druge strane, nesporazumi kulturološke naravi mogu voditi dubljim krizama i u krajnoj liniji konfliktima. Dobar primjer pozitivnih kulturnih razmjena jeste mobilnost studenata koja se odvija uz podršku EU programa.¹² Studenti putuju u inostranstvo da studiraju, ali često daleko vredniji efekat

⁹ <http://publicandculturaldiplomacy3.wordpress.com/2012/05/08/jazz-diplomacy-and-the-cold-war> (pristupljeno: 10. 10. 2014.)

¹⁰ <http://fondacija.exitfest.org/node/15> (pristupljeno: 12. 12. 2014.)

¹¹ Saunders Stonor Frances, (1999) *The Cultural Cold War*, New York, p. 381–383.

¹² Više vidjeti na: <http://ec.europa.eu/programmes/erasmus-plus/projects/eplu-plus-projects-compendium/> (pristupljeno: 02. 02. 2017.)

od direktnog učenja je iskustvo uranjanja u stranu kulturu. Odnosi i uspomene koje proizlaze iz takve razmjene ostavljaju neizbrisiv trag kod studenata kroz cijeli život, duboko utiču na njihov kasniji odnos prema narodu i kulturi bivše zemlje domaćina. Nerijetko su ti studenti budući lideri i donosioci važnih odluka u svojim zemljama. Visoka predstavnica EU-a za vanjsku politiku Federica Mogherini u najavi nove EU strategije za kulturu istakla je da se evropska vanjska politika mora konstantno fokusirati na kulturnu razmjenu. Dijalog među kulturama nije samo stvar vlada i ne odnosi se samo na predstavljanje vlastite kulture drugima. To u prvom redu mora biti stvar vlastitog učenja i slušanja. Zbog toga je Evropska unija u poseban fokus stavila predstavnike mlađe generacije i prema njima usmjerila nekoliko programa. Samo kroz Erasmus+ program Unija će izdvojiti 18,2 milijarde EUR za period 2014–2020. godina što će omogućiti mobilnost za preko 4 miliona osoba.¹³

Kulturi se u vanjskim odnosima pristupa na različite načine. Gotovo da je standard da svi narodi i sve zemlje nastoje izgraditi dobre odnose s bitnim akterima na globalnoj sceni, velikim zemljama i velikim ekonomijama: SAD, Kina, Indija, Rusija, Brazil. Kulturni odnosi omogućavaju manjim zemljama da ponude ono najbolje što imaju, da se svojom ponudom nametnu na tržištu i da u saradnji s većim susjedima ostvaruju interes. Kultura u tom smislu ima znakovitu ulogu nivelatora, briše ili ublažava granice između „velikih“ i „malih“, odnosno, omogućava sinergijsko djelovanje. Instrument kulture u vanjskim poslovima jedne zemlje, ili grupe država, je nešto što stvarne efekte pokazuje na duge staze i nerearno je očekivati brze benefite. Kultura može biti vrlo važan instrument u unapređenju ljudskih prava, u razvoju medijskih sloboda, slobode izražavanja itd. Ona je i dio trgovine te bi je, po mišljenju holandskog EU parlamentarca Marietje Schaake, Unija trebala koristiti kao sastavni dio politike proširenja.¹⁴

Motivirana činjenicom da Unija nema razvijenu strategiju za korištenje kulture u vanjskim odnosima, Evropska komisija je 2011. godine angažirala 8 kulturnih organizacija, instituta i konsultantskih kuća koji su dobili zadatak da izrade jednu takvu strategiju.¹⁵ U junu 2014.

¹³ <https://ec.europa.eu/programmes/erasmus-plus/sites/erasmusplus/files/erasmus-plus-annual-report-2015.pdf>

¹⁴ Schaake Marietje, Dutch MEP, Culture in External Relations, 29 April, 2014.

¹⁵ Konzorcij: The Goethe Institut, Brussels; BOZAR, Centre for Fine Arts, Brussels;

godine prezentiran je izvještaj koji, pored prvog ikad urađenog pregleda strategija kulturnih odnosa vladinog i nevladinog sektora u zemljama Unije, donosi konkretne prijedloge budućih koraka na planu vanjske EU kulturne politike. Radi se o konstruktivnim, etičkim i praktičnim preporukama kako Evropa može djelovati bolje i efektivnije na polju međunarodnih kulturnih odnosa.¹⁶ Svrha ove političke mjere je olakšati i podržati stalan proces istraživanja, razmjene znanja i javne rasprave o ulozi kulture u vanjskim odnosima Unije. Predstavnici istraživačkog konzorcija uvjereni su da kultura može uvećati kreativnost i inovacije, razmjenu kulturnih dobara i usluga, učiniti EU konkurentnijom i, što je posebno važno, podići stepen međusobnog razumijevanja kako unutar tako i izvan evropskog prostora.

Izvještaj ukazuje na značajnu dodanu vrijednost evropskog strateškog pristupa od kojeg korist mogu imati sve zainteresirane strane, uključujući EU institucije, zemlje članice, evropske gradove i regije, civilni sektor, umjetnici, kulturni radnici, kulturne organizacije i mreže, kao i mnogi drugi subjekti koji nisu direktno uključeni u sektor kulture. Analiza spomenutog istraživačkog konzorcija ne samo da je dala dobar presjek stanja aktuelne uloge kulture u vanjskim poslovima Unije, već je ponudila i određene preporuke u cilju razvoja zajedničke strategije o kulturi u vanjskim odnosima, a što je na tragu Rezolucije Evropskog parlamenta o kulturnoj dimenziji vanjskog djelovanja Evropske unije.¹⁷

Istraživanja su pokazala da postoji prostor za unapređenje u različitim segmentima, a to se u prvom redu odnosi na obezbjeđivanje strateškog okvira, dovoljnog broja osoblja i uspostavljanje odgovarajućeg mehanizma koordinacije unutar EU službe za vanjske poslove. Ta služba trenutačno ima 139 delegacija i ureda koji djeluju u cijelom svijetu i predstavljaju Evropsku uniju i njene građane na globalnoj razini.¹⁸ Postoji veliki potencijal za saradnju i koordinaciju jačanja

The British Council, Brussels; The Danish Cultural Institute, Brussels; ECF European Cultural Foundation; IFA Institut für Auslandsbeziehungen; The Institut français, Paris; KEA European Affairs.

¹⁶ <http://cultureinexternalrelations.eu> (pristupljeno: 10. 06. 2014.)

¹⁷ European Parliament resolution on the cultural dimensions of the EU's external actions, May 2011.

¹⁸ Joint communication to the European Parliament and the Council, Towards an EU strategy for international cultural relations, Brussels, 08. 06. 2016, JOIN (2016) 29 final.

kulturne diplomacije EU-a. Selektiranje odgovarajućeg stručnog osoblja za rad u EU delegacijama koje će svojim znanjem i vještinama olakšati uspostavljanje kulturnih odnosa od posebnog je značaja. Upravljačke strukture unutar EU institucija potrebno je učiniti dovoljno fleksibilnim i prilagoditi ih višeslojnim procesima. Unija mora promovirati evropske vrijednosti i istinski inkluzivni dijalog. Resurse država Unije potrebno je udružiti, u duhu komplementarnosti, a na temelju međusobnog dogovora o saradnji, posebno preko svojih kulturnih instituta i atašea u inozemstvu, kao i preko drugih kulturnih veza civilnog društva i aktivnih mreža. Nove metode finansiranja i prikupljanja sredstava moraju biti dodatno istražene, kao što su sufinansiranje, udruživanje sredstava, javno-privatna partnerstva, kombiniranje donacija i kredita te uspostavljanje fondova povjerenika. Potencijal je najočitiji u oblastima kulturnih i kreativnih industrija i u klasteru „inkubatora“ u urbanim sredinama.

Institucijama Unije se preporučuje unapređenje komunikacijskog segmenta kad je u pitanju javnost, da na adekvatan način obrazloži važnost posvećenosti sektoru kulture, značaj tog sektora za dostizanje evropskih vrijednosti i potencijalnu ulogu u javnoj diplomatiji. Eksperti koji su učestvovali u pripremi izvještaja preporučuju uklanjanje svih barijera za mobilnost u interesu jačanja kulturnih odnosa i boljeg protoka kreativnih ideja, kako je to predviđeno Konvencijom za zaštitu i promociju raznolikosti kulturnih izraza. Iz tih razloga, vizni režim za kulturne radnike mora biti preispitan u svim članicama Unije. Jedna od preporuka je i jačanje civilnog društva, posebno u zemljama koje se nalaze u procesu društvene i političke tranzicije. Angažman preko nevladinih kanala i direktnim kontaktima s ljudima iz tih područja bi trebao biti prioritet za vanjske odnose u kulturi Unije. Takve aktivnosti imaju posebnu dimenziju u zemljama koje nemaju jasno definirane državne politike niti obezbjeđeno finansiranje.

U izvještaju konzorcija se naglašava da svaka buduća EU strategija mora uključiti interese mladih u kulturi. S tim u vezi potencirana je potreba većeg broja programa za razmjene mladih, kako zbog obrazovanja tako i zbog interakcije kultura. A iskustva u organizaciji kulturnog života evropskih urbanih sredina predstavljaju poseban potencijal za povezivanje s gradovima izvan Evrope, za umrežavanje, razmjenu iskustava, vještina, kulturnih dobara i usluga.

Eksperti kulturnih politika preporučuju Uniji razvijanje alternativnih modela za pružanje podrške događajima koji će omogućiti direktne kontakte umjetnika, kulturnih menadžera, pisaca i drugih kulturnih djelatnika radi uspostave partnerskih odnosa, kao i istraživanje mogućnosti za razvijanje alternativnih načina osnaživanja lokalnih kulturnih aktera preko uspostave kulturnih organizacija ili fondacija u trećim zemljama koje će sarađivati s lokalnim akterima u kulturi. Također, dobro razvijen sistem monitoringa i evaluacija predstavlja nezaobilazan faktor za krajnju procjenu uspješnosti EU kulturne politike u međunarodnim odnosima. Članovi konzorcija uvjereni su da kultura može igrati odlučujuću ulogu u razvoju vanjskih odnosa i da nudi novu dimenziju bitnu za kreatore politika na lokalnom, nacionalnom, evropskom i međunarodnom nivou. S obzirom da je analiza naručena od strane Evropske komisije, a imajući u vidu dosadašnju praksu, bilo je za očekivati da će mnoge preporuke konzorcija uskoro biti ugrađene u zvanične EU politike. Potvrda novih pristupa kulturi u kontekstu vanjsko-političkih aktivnosti Unije došla je 08. 06. 2016. godine usvajanjem zajedničkog komunikacijskog dokumenta „U susret strategiji EU za međunarodne kulturne odnose“ od strane Evropske komisije i Visokog predstavnika Unije za vanjske poslove i sigurnosnu politiku.¹⁹

Vrijedi napomenuti da je, kako zbog ekonomskih tako i kulturoloških razloga, jedna grupa eksperata zagovarala uspostavu kreativnih centara u Brazilu i Kini koji bi pomagali umjetnicima i kompanijama u ostvarivanju pristupa lokalnom tržištu. Na istom fonu je i prijedlog za zajedničke prevoditeljske projekte za savremenu književnost u saradnji sa zemljama arapskog govornog područja, što bi dugoročno gledano bio doprinos boljem razumijevanju kultura i unapređenja odnosa između Evropske unije i arapskog svijeta.

Novi modeli komunikacija, kao što su društveni mediji ili kreativna industrija igraju važnu ulogu u percipiranju zemalja i naroda. Iz tog razloga, kulturna diplomatija postaje jako bitna ako se želi raditi na privlačenju stranih investitora i turista. Taj aspekt ima posebnu težinu ako se uzme u obzir činjenica da članice Unije imaju veliki interes za sticanje značajnijeg uporišta u zemljama u razvoju. Stavljanje raznolike

¹⁹ Joint communication to the European Parliament and the Council, Towards an EU strategy for international cultural relations, Brussels, 08. 06. 2016, JOIN (2016) 29 final.

nacionalne kulture u službu zajedničkih interesa Evropske unije je veliki izazov, ali i ogroman potencijal, naprosto neuporediv s bilo kojim drugim resursom. Stoga, nova percepcija udruženog djelovanja na vanjsko-političkom planu posebno fokusira energetska, kulturnu i ekonomsku diplomatiju.²⁰

Od stupanja na snagu Lisabonskog ugovora, Unija vrlo aktivno razvija zajedničku vanjsku i sigurnosnu politiku za što je zadužena Evropska služba za vanjske poslove. Ubrzo se javila potreba dodatnog istraživanja potencijala kulture u vanjskim poslovima Unije. Posebno oni aspekti kulture koji vode ka boljem međusobnom razumijevanju, miroljubivoj saradnji i stabilnosti, kao i ekonomskoj koristi. Dobro osmišljena kulturna diplomatija je kamen temeljac za izgradnju povjerenja i dugotrajnih dobrih odnosa s građanima u trećim zemljama. Zato kreatori kulturnih politika u EU institucijama u posljednje vrijeme zagovaraju da kultura bude suštinski i horizontalno integriran element širokog spektra vanjskih politika Unije, od trgovinskih odnosa do politika proširenja i politika prema susjedstvu. Posebno je važno da bude ugrađena u razvojne politike, kao i u zajedničke vanjske i sigurnosne politike.

U političkim projekcijama Unije nije zanemariv ni ekonomski aspekt kulture. To potvrđuje i izvještaj koji se našao pred Evropskim parlamentom u novembru 2016. godine u kojem stoji da se kulturni i kreativni sektor smatra važnim i rastućim dijelom svjetske privrede. Prepoznata je važnost ovog sektora u otvaranju novih radnih mjesta i stvaranju novih vrijednosti, što je potvrdila i posebna studija koju je naručila Evropska komisija.²¹ Kulturne i kreativne industrije (isključujući industrije luksuznih proizvoda) predstavljaju 11,2% svih privatnih preduzeća i 7,5% svih osoba zaposlenih u cjelokupnoj privredi. Općenito, kulturne i kreativne industrije (isključujući industrije luksuznih proizvoda) obuhvaćaju više od 3.000.000 preduzeća u kojima radi više od 12.000.000 ljudi. U pogledu dodane vrijednosti kulturne i kreativne industrije (izuzevši industrije luksuznih proizvoda) stvaraju 5,3% ukupnog evropskog BDP-a, a u industrijama luksuznih proizvoda zaposleno

²⁰ Shared Vision, Common Action: A Stronger Europe, A Global Strategy for the European Union's Foreign And Security Policy, June 2016.

²¹ Studija naslovljena „Poticanje konkurentnosti kulturnih i kreativnih industrija za rast i radna mjesta”.

je oko 1,7 miliona ljudi. Njihova vrijednost u pogledu prodaje robe i usluga iznosi 547 milijardi EUR, što je oko 4% nominalnog BDP-a EU-a.²²

Navedeni statistički podaci jasno potvrđuju da kulturne industrije značajno doprinose razvoju poduzetništva, inovacija, usluga i raznovrsnih kulturnih krajolika što Evropsku uniju čini najatraktivnijom turističkom destinacijom u svijetu, a bogatstvo kulturnih klima čine je vrlo atraktivnom za poslovanje.²³ Kultura je bitan faktor i ima veliku vrijednost u evropskim liberalnim demokratijama. Može biti i instrument koji pomaže da podstakne demokratizaciju, slobodu izražavanja, inkluziju, razvoj, obrazovanje, pomirenje i još mnogo toga. Kulturna diplomatija, u obliku konstruktivne interkulture interakcije, može biti i instrument za podršku globalnom miru i stabilnosti.

Novi strateški pristup kulturi u kontekstu EU međunarodne aktivnosti zagovara širu globalnu viziju kulture u svim njenim aspektima, kao važan društveni, ekonomski i politički adut za Uniju i njene članice koji može doprinijeti stvaranju povoljnijeg okruženja za diplomatiju i vanjsko-političke odnose. Naglašava se da taj pristup treba biti zasnovan na načelima Konvencije UNESCO-a iz 2005. godine o zaštiti i promociji raznolikosti kulturnih izraza. Prilikom predstavljanja nove strategije za kulturu u središtu međunarodnih odnosa Evropske unije visoka predstavnica Federica Mogherini naglasila je da kultura mora biti sastavni dio vanjske politike Unije, da je ona snažno oruđe za jačanje međusobnog razumijevanja i izgradnju mostova među ljudima, naročito mladima. Može biti i pokretač ekonomskog i socijalnog razvoja, a u kontekstu novih sigurnosnih izazova s kojima se suočava Evropa, Afrika, Azija i posebno Bliski istok, kultura može pomoći u stvaranju jedinstvenog fronta u borbi protiv svih oblika radikalizacije, u izgradnji saveza civilizacija i zajedničkom suprotstavljanju onim snagama koje pokušavaju dijeliti ljude. Na promociji strategije ona je još istakla da „...kulturna diplomatija mora biti u središtu naših odnosa

²² Evropski parlament, Izvještaj, Dosljedna politika EU-a za kulturne i kreativne industrije, 2016/2072 (INI), Odbor za industriju, istraživanje i energetiku, Odbor za kulturu i obrazovanje, Izvjestitelji: Christian Ehler, Luigi Morgano, Zajedničke sjednice odbora – članak 55. Poslovnika, A8-0357/2016, 30. II. 2016.

²³ Više vidjeti u dokumentu Evropske komisije od 30. juna 2010. pod naslovom: „Evropa, vodeće svjetsko turističko odredište – novi politički okvir za turizam u Evropi” (COM (2010) 0352).

s današnjim svijetom“, dok je za Tibora Navracsicsa, povjerenika EU-a za obrazovanje, kulturu, mlade i sport, „Kultura skriveni dragulj naše vanjske politike. Ona nam pomaže u promicanju dijaloga i međusobnog razumijevanja.“ Ima presudnu ulogu za „izgradnju dugoročnih odnosa sa zemljama diljem svijeta; imat će važnu ulogu u jačanju EU-a kao globalnog aktera.”²⁴ U narednom periodu svjedočit ćemo u kojoj mjeri EU institucije svojim konkretnim aktivnostima pridonose ostvarenju strateških ciljeva u kontekstu novog pozicioniranja kulture u središte međunarodnih odnosa Evropske unije.

Edin Veladžić

Culture in the European Union's Foreign Policy

Summary

It is obvious that culture becomes an increasingly important factor in the Union's foreign policy. References to the new dimension of culture in the EU's foreign affairs can also be seen in the establishing of the Creative Europe program where it is clearly emphasized that it is referring to the objectives set out in the Treaty on the Functioning of the EU and the European Agenda for Culture. This aspect is also recognized in the European Neighborhood Policy. Through its Neighborhood Policy, The Union cooperates with the southern and eastern partners to achieve the closest possible political link and the highest degree of economic integration. In the Institutions of the Union, the potential and the need to conduct agile cultural diplomacy has been recognized. Culture, based on the Agenda for Culture, has become one of the key components of foreign affairs. Well crafted cultural diplomacy is the cornerstone of building trust and long-standing good relations with citizens in third countries. For this reason, EU cultural policy makers have recently advocated that culture is essentially and horizontally integrated into a broad spectrum of EU foreign policy, from trade relations to enlargement policy and neighborhood policy. Culture can also be an instrument that helps to stimulate democratization, freedom of expression, inclusiveness, development, education, reconciliation and more. All of this confirms that the

²⁴ Evropska komisija – Priopćenje za tisak, Nova strategija za kulturu u središtu međunarodnih odnosa EU-a, Bruxelles, 8. lipnja 2016.

culture segment is becoming more and more represented in EU policies. Its enormous potential is recognized and therefore we find it more and more common in other sectoral policies.

Key words: European Union, foreign policy, culture, cultural policy, diplomacy